

<https://doi.org/10.53656/ped2023-1.08>

*Informal Education and Sustainability
Неформално образование и устойчивост*

СОЦИАЛНИ ФУНКЦИИ НА НЕФОРМАЛНОТО ОБРАЗОВАНИЕ И ДОБАВЕНАТА СТОЙНОСТ В РАЗВИТИЕТО

Доц. д-р Силвия Върбанова

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме. В статията се обсъждат същностните характеристики на социалните функции на неформалното образование в съвременното. Начинът на осъществяване на основните функции е разгледан във връзка с някои характерни тенденции в съвременното общество и негови специфични кризисни и рискови особености. Прегледът и анализът на социалните функции са направени чрез проучване на концептуални и емпирични изследвания в полето на неформалното образование и продължаващо изследване, проведено чрез полуструктурирано интервю с ученици, участващи в неформални образователни дейности, родители и учители, организатори на неформални образователни услуги. Възможностите и ограниченията при осъществяване на функциите се разглеждат на фона на характерните за съвременното глобализация и индивидуализиране на обществения живот, нова констелация на отношенията между връстниците, разрастване на консумативната култура, на културата на моментността и улесненията.

Ключови думи: социални функции; личностно развитие; социализация; социална промяна; добавена стойност

В глобалните потоци от информация, в преливащи се мрежи от интеркултурни практики, в шеметно многообразие от идеи, сред нови възможности и ограничения, рискове и предизвикателства различните форми на учене, среди и практики за познание изграждат своя облик и са предмет на нестихващи дискусии. Осмислянето на връзките между познавателното, социално и емоционално развитие на човека и културните, институционални и социални промени е в основата на разбирането за социалните функции на образованието. Както на базисните характеристики, така и на приоритетните влияния на различните решения в полето на неформалното образование се отдава различно значение от отделните научни перспективи в различните периоди на общественото развитие. Но не само водещите функции, а и конкретното им съдържание и практики, чрез които се реализират, се променят на всеки исторически етап. Кое е

съхраненото и в какви посоки се оформят съвременните основни влияния и странични ефекти на неформалното образование по отношение на удовлетворяването на разнообразни обществени потребности?

Пътища на успеха и социалното благополучие чрез неформалното образование

В новата комуникационна среда, в глобализирането на културните, икономическите, образователните подходи, проблеми и предизвикателства ролята на неформалните образователни дейности като катализатор на личния напредък, общностно развитие, социална промяна и икономически растеж се утвърждава по неоспорим начин (Varbanova 2011). Тези влияния на неформалното образование придобиват актуализиран смисъл на фона на кризисните и рискови характеристики на съвременното общество. И ако кризите според Улрих Бек произхождат от неуспехите, то много от новите проблеми създават индивидуални и обществени предизвикателства, произтичащи от успехите в рисковото общество. В разбирането за рисковото общество бързото развитие на нанотехнологиите, на компютърните и генните технологии чрез страничните последици създава неподозирани рискове, а закъснелите умения за овладяването им предизвикват кризисни ситуации, нови измерения на проблемите, които не могат да бъдат разрешени със старите ни представи (Beck 2013, pp. 237 – 238). Рисковете създават нови измерения на промяната, нови несигурности и индивидите е необходимо да разполагат с базисни ресурси, за да могат да организират живота си в тази сложна и непозната за тях ситуация. В това е смисълът на индивидуализацията на обществения живот. На този фон *личностното развитие* придобива значение на *първостепенна функция* на неформалното образование. Чрез различните клубни форми, школи в природонаучната област, проучвателни програми, спортни дейности и дейности в областта на изкуствата се формират задълбочени познания в съответните области, но и по-сложни когнитивни умения, рефлексивно мислене, умения за критична преценка на реалността и справяне с комплексни ситуации (Affeldt et al. 2017, p. 18; Hille 2016, pp. 7 – 13). Участието в подобни дейности води не само до повишаване на постиженията като непосредствен ефект, но има и дългосрочно влияние чрез развитие на качества, отразяващи реален прогрес в личностното израстване, и създава предпоставки за по-нататъшен успех в образователния и житейски път. В това се състои и добавената стойност в индивидуалното развитие. Моделите за добавена стойност се занимават с ефекта, който образователната програма (или училището) има върху напредъка на ученика. Моделът на добавената стойност на образователните ефекти представлява анализ на резултатите на едни и същи ученици в две времеви точки и се определя като „нетен“ принос на дадена програма за обучението на учениците след изолиране на въздействието на други фактори (Brown, McNamara, O’Hara 2016, p. 811). Конкретните съдържателни характеристики на

постиженията са изключително важни, но отвъд числовите стойности напредъкът има и други измерения, а те са свързани с качествените особености на личностното развитие. Изследвайки интересите си, детето осъзнава силните и слабите си страни, формира опит в автономни решения и лично еманципиране, развива личностния си капацитет. Резултатите от проведеното през 2021 година изследване в рамките на изследователски проект за концептуални и приложни аспекти на свързаността между формалното и неформалното образование, в което участваха 34 ученици, 32 родители и 15 учители, организатори на неформални образователни услуги, показаха, че голямата част от интервюираните ученици и родителите отчитат, че чрез участието в неформални образователни дейности са постигнати „допълнени и обогатени познания“, „организираност, дисциплинираност“, „самочувствие“, „умения за общуване“, „умения за справяне с проблеми“, „когнитивни умения – разбиране на закономерности, умения за правене на изводи, на обобщения“, „умения за работа в група, в екип“, „езикови умения – умения за изразяване“, „умения за учене“, „двигателна култура“, „здраве и издръжливост“, „концентрация“, „емоционална стабилност“ (Varbanova 2021b, pp. 1207 – 1208). Продължаващо изследване, проведено през юни 2022 г. в същия формат чрез полуструктурирано интервю с 20 участници (10 ученици и 10 родители), потвърди установеното на предходния етап и допълни някои други характеристики на собствения прогрес – „умения за справяне с трудности“, „опознаване на себе си“, „самостоятелност“, „самоорганизираност“, „търпение“, а както добави един от участниците – „и известна самоирония, за да не се самозабравяме“. В разнообразните неформални среди за учене учащите се изграждат идентичност и свобода на действие. Персоналната идентичност и учебното поведение са силно взаимозависими в процеса на учене, в който индивидите създават и трансформират себе си във взаимодействие с другите (Erstad 2012, p. 31). Индивидуалният прогрес е свързан и с противодействие на „образованото невежество“, породено от разширяващата пространства си култура на улесненията (easy-култура), при която в обучението се търсят познание без препятствия и лесен път към успеха (Varbanova 2021a). Мисловното поведение, породено от културата на улесненията и подкрепено с „благосклонно“ опрощаване на незнанието, но с връчване на дипломи, е безкритично, но винаги категорично. Организирането на дейности за учащите, включващи **предизвикателства** към способностите, уменията, самостоятелността, преживяването на успеха от действията, е необходимо за справяне с пасивността, с повърхностното отношение, с избягването на трудностите и на решенията, изискващи усилия, повлияни от **разрастването на хедонистичната култура**. Изпробването на себе си в ситуации, провокиращи **оригиналност**, експериментирането с различни възможности за **избор**, които да носят удовлетворение от постигнатото, води или създава възможност за изграждане и стабилизиране на визията за себе си и за осмисляне на житейските решения, за успешно осъществяване на себе си.

Проучване на базата данни за младежки организации и заетост (YOE), която съдържа информация от над 1000 млади хора в повече от 40 европейски страни, систематизира ефектите от участие в младежки организации (асоциации, клубове и движения) върху различни форми на собствения капитал: човешки капитал (умения за комуникация, организационни умения, лидерство, умения за взаимодействие в разнообразна културна среда), социален (мрежа от лични отношения, основани на доверие и солидарност) и психологически (автономия, устойчивост, умения за управляване на стреса) (Souto-Otero 2016). Изследването установява повишаване пригодността за заетост на младите хора чрез развитие на различните форми на капитал, което създава **„комбинация от възможности за заетост“**, способност за по-добро управление на промените в своята среда и с това – възможност за влияние върху собственото бъдеще (Souto-Otero 2016, р. 6).

Изводите насочват към свързаността на личностното развитие и **икономическата функция** на неформалното образование. Всъщност социалните функции на образованието не са изолирани в реалността. Относителното им разграничение е породено от необходимостта от концептуализиране на влиянията, но всяка от функциите е свързана с останалите и повлиява успешното им осъществяване. Икономическата функция на образованието често е подценявана. Причините са свързани с характерното за близкото минало тълкуване, съгласно което икономическата функция на образованието се обосновава чрез простото приспособяване към механизирания труд. В постмодерното общество обаче икономическата функция придобива своеобразен личностен смисъл в посока на създаване на образователни условия за самосъздаване на собствената индивидуалност и постигане на собствени траектории на участие и развитие.

Неформалното образование повлиява поведенческата гъвкавост в образованието и в трудовия пазар, формира умения за пренасочване и промяна, за адекватен риск, за предприемачество и иновация, за изграждане на професионална култура и адекватно поведение в работна среда. Повишава се „разпределителният ефект“, изразяващ се в умение да се оценяват критически работните ситуации и на тази основа да се разпределят по-успешно ресурсите и времето, да се вземат най-подходящите решения сред възможни алтернативи. Бързото „износване“ на много от познанията и честите промени в различни сектори на пазара на труда изискват постоянно квалифициране и преквалифициране, с което се увеличават шансовете за успешна реализация и всичко това е в основата на икономическата функция на неформалното образование в личностен и обществен план. А постигането на икономически напредък чрез *реално* приложение на придобитата квалификация отразява добавената стойност в общественото развитие. Дългосрочното влияние в развитието е свързано с формирането на изпреварваща готовност за внедряване, умения за развитие на нови технологии и предвиждане както на основните, така и на страничните им ефекти.

Успешното осъществяване на *компенсаторната функция* на неформалното образование предполага създаване на модели за подкрепа при различни по характер дефицити, специфични затруднения в ученето, специални образователни потребности или необходимост от алтернативни форми за обучение при изявиени способности. Приобщаващата подкрепа е насочена и към деца и младежи, които се намират в социално неблагоприятна ситуация – социално слаби, уязвими, в социален риск, с емоционални и поведенчески проблеми (Nikolaeva 2021). Изискването за *индивидуална ефикасност* на високо равнище чрез многообразие от модели за образователно включване и развитие е в основата на осъществяването на компенсаторната функция на неформалното образование.

Социална и културна иновация чрез неформално образование

Социално-иновативната функция на неформалното образование е свързана с изграждане на отворена обществена система, при която социалните статуси се придобиват като резултат от индивидуална компетентност, способности и усилия. Неформалното образование може да съдейства изключително много в тази посока чрез създаване на равнопоставеност и достъп до различни програми, който не се влияе от социалния произход, а личният смисъл и социалното позициониране се превръщат във въпрос на усилия и съзнателен избор. Но се оказва, че в много голяма степен неформалните образователни дейности са механизъм за невидима селекция. Програмите в центровете за личностно развитие са безплатни, съществуват и спонсорираны програми за формиране на специфични умения и развитие на някои таланти. Това подпомага равнопоставеността, но в много други съществуващи програми деца и младежи, а и възрастни не могат да се включат поради финансови ограничения. Въпреки многократното извеждане на проблема различията по отношение на програмите в големите и малките градове също създават нови неравенства. Изследвания показват, че дори различията в квартала създават предимства и ограничения в достъпа, а заниманията в множество неформални образователни дейности може да се разглеждат като основна стратегия на родителите за натрупване на социален капитал и печелене на предимства за техните деца в несигурни времена и в по-далечна перспектива (Dimova 2019). Немалко родители не съзнават достатъчно развиващите функции на неформалните образователни занимания в дългосрочен план, а очакват преди всичко бързи високи резултати. По-голямата част от тях са с по-ниско образование и по-нисък социален статус (Pavlova et al. 2021). Всичко това обаче означава, че основната същност на социално-иновативната функция на неформалното образование – то да се превърне от стратифициращ фактор в развиващ фактор, много трудно може да се осъществи. Прякото човешко действие на индивидите и групите може да повлияе успешното развитие на обществото само при положение че всеки има равностойни възможности за участие и изява, а степента, в която ще стори това, зависи от личните му качества. Социално-иновативната функция е свързана и с

увеличаване на възможностите за гражданско участие, за активно включване в различни инициативи за решаване на обществени проблеми. В тази посока редица програми за гражданско образование създават условия за приобщаване на хора с различен етнос, произход и социален статус, с което се повлиява социалната кохезия. Компонент на социално-иновативната функция е съвместното създаване от хора с разнообразна квалификация на продукти, произведения и информационни масиви, организирани в отворен процес и на доброволен принцип. Важна характеристика е свързана с *„потенциала на неформалното образование да идентифицира нови нужди и възможности за иновации в образованието, апробирайки ги както във формална, така и в неформална образователна среда“* (Nikoeva 2021, p. 34). Иновациите в учебните програми и методите, създадени чрез различни практики за неформално обучение могат да провокират традиционните концепции и модели на преподаване и учене във формалното образование и да допринесат за неговото усъвършенстване (Romi and Schmida 2009). Насърчаването и подкрепата на самонасочено неформално учене са важни и за общественото развитие. То помага на индивидите, групите, общностите да се справят с икономическите и социалните проблеми, да подобрят здравословното си състояние чрез създаване на разбиране за здравословен начин на живот, да постигнат по-висока самоефективност, социална сигурност, благополучие и за развиване на споделени норми и ценности (Latchem 2014). Развитието на споделени норми в процеса на съвместни дейности, създаването на общи хоризонти и критерии за оценка на събития и отношения насочва вниманието към функциите на неформалното образование за *социализация*.

В процесите на смесване, свързване и противопоставяне на желания, на бърза промяна на стремежи, моди и вкусове във време, когато всички дейности напускат утъпканите си коловози, връстниците имат силно влияние при създаването на еталони за сравнение, потвърждение на собствените качества и ценност, среда за вълнуващо общуване, за изява на социалността и преживяване на търсеното усещане за свързаност. Новите практики в културното потребление и в комуникацията са променили условията, в които протича социализацията под влияние на връстниците. Днешните деца и юноши имат много по-широка среда на общуване, отколкото в предходните етапи на развитието. Разчупването на традиционните схеми на социална регулация, тясно свързваща стиловете на живот със социално-структурните характеристики, създава възможности за включване в по-богато многообразие от отношения и очаквания. Практиките на свободното време за всички възрасти, но особено за децата, юношите, младите хора, са се обогатили и са съдържателно променени. Свободното време е *„източник на идентичност, която те конструират посредством смислите, предавани от личността на дейностите и предметите, употребявани през времето, свободно от учене, платена работа, домашен труд“* (Mitev, Kovacheva 2014, p. 22). Развлеченията, спортът, изкуствата са значими области на себеутвърждаване и изграждане на личностен

стил, а в постмодерното общество по мнението на редица изследователи имат дори решаваща роля във формирането на индивидуалната идентичност. В клубните форми за творческа дейност младите изявяват себе си и създават нови полета на свързаност в обогатяване на собствените съзидателни умения. В новата ситуация младите хора имат по-голям шанс да търсят самостоятелни маршрути за споделяне с връстниците и за развитие във взаимодействие с тях. Общуването в неформални образователни среди се разгръща във формирането на умения за комуникация в разнообразна среда; за постигане на ангажираност, отговорност, автономия; за формиране на чувство за солидарност, умения за коопериране; за решаване на проблеми, инициатива и способност за справяне с предизвикателства. Новата констелация на взаимодействието с връстниците в съвременното чрез променливите *време – пространство – място – характер на свързаността* влияе върху начина, по който се разгръща взаимодействието. Днешните млади хора отделят много повече време за контакти с връстниците, но те са предимно във виртуалното пространство. Новите места за срещи са с подвижен характер и трудно в тях се откриват маркери за идентичност. Характерът на свързаността също се променя. Днешните млади контактуват с много голям брой свои връстници, но многобройността на хората, с които са свързани (реално и виртуално), показва *флуидност и ситуативна обвързаност*. Младите експериментират с слаби форми на отдаденост и създават повърхностни връзки. „*Културата на моментността*“, изразяваща се в нетърпение и стремеж за незабавно задоволяване на исканото, създава нестабилни, несигурни, нетрайни желания и отношения. В културата на моментността ефективността е заменила ефективността, бързината, превърната в еталон, заменя дълбочината на търсенето, а непосредственото наслаждение заменя усилието (Varbanova 2021a, pp. 48 – 53). *Пресищането* при задоволяване на желанията и получаване на желаното наготово водят до апатия, а употребата на удоволствието, преди да са изградени навици за неговия контрол, води до ранно изхвърляне. На фона на тези тенденции включването в предизвикателни, силно увличащи образователни действия създава възможност за изграждане и стабилизиране на визията за себе си, за осмисляне на житейските решения, за „изпитване“ на културните образци и съвместно създаване на нови образци на културна свързаност. *Културната иновация*, като функция на неформалното образование, предполага действие на всички равнища на културата: „първични артефакти“ – предмети, продукти, произведения, съгласно рамката на Вартовски, представена от Коул в книгата му „Социокултурна психология“ (Cole 2000, p. 154), „вторични артефакти“, които се състоят от репрезентации на първичните и на модели на действие, използващи първичните. Те играят централна роля в предаването и запазването на модели на действие и убеждения и включват традиционни вярвания, норми, конституции и други. Третото включва клас артефакти, който може да бъде относително автономен „свят“, в който правилата, конвенциите и резултатите вече не изглеждат пряко практически и може

да се разглеждат като арена на „свободна“ игра или игрова дейност. На това равнище от участниците в неформалните образователни дейности в двойната обвързаност на отношенията на взаимност в ученето се очаква да изграждат новите образци на свързаност, създаващи високостойностни отношения на разбиране, толерантност, подкрепа и стремеж към съзидание.

Високата степен на гъвкавост и отвореност на много от съществуващите модели за неформално образование създава условия за постигане на дългосрочни ефекти в развитието на индивидите, групите, общностите и обществото, като цяло. Успешното осъществяване на социалните функции в тяхната пълнота изискват синхронизирани действия на системно равнище, промяна на политиките по подкрепа на участието, на нормативната уредба и обогатяване на практиките за постигане на по-силна свързаност между участниците, която превръща групата в общество.

Благодарности и финансиране

Авторката изказва благодарност на Фонд „Научни изследвания“ на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ за финансовата подкрепа на проект 80-10-20/2022 г. на тема „Кризисни предизвикателства и посткризисни перспективи на неформалното образование в България“, част от който е и представеното в статията изследване.

ЛИТЕРАТУРА

- БЕК, У., 2013. Кризата на Европа. *Социологически проблеми*, Т. 45, № 3 – 4, с. 236 – 249. ISSN 0324-1572.
- ВЪРБАНОВА, С., 2021(а). *Индивидуалността в огледалата на постмодерното време*. София: Св. Климент Охридски. ISBN 978-954-07-5192-4.
- ВЪРБАНОВА, С., 2021(б). Образованието като индивидуален проект. *Педагогика*, Т. 93, № 9, с. 1200 – 1212. ISSN 1314-8540.
- ДИМОВА, Н., 2019. „Съгласувано детство“: плурализиране на родителските грижи при семейства от центъра на София. *Социологически проблеми*, Т. 51, № 1, с. 300 – 325. ISSN 0324-1572.
- КОУЛ, М, 2000. *Социокултурна психология*. София: Дилорк. ISBN 954-9994-031.
- МИТЕВ, П–Е. & С. КОВАЧЕВА, 2014. *Младите хора в Европейска България. Социологически портрет 2014*. София: Фондация Фридрих Еберт. ISBN 978-954-2979-21-0.
- НИКОЛАЕВА, С., 2021. За перспективите и предизвикателствата пред „приобщаването“ на неформалното образование в лоното на образователните системи. В: С. НИКОЛАЕВА (ред). *Концептуални и приложни измерения на свързаността между формалното и нефор-*

- малното образование, с. 26 – 43. София: Св. Климент Охридски, ISBN 978-954-07-5356-0.
- ПАВЛОВА, А. и др., 2021. Свързаността между формално и неформално образование – очаквания и възможности през погледа на организатори на неформални образователни дейности. В: С. НИКОЛАЕВА (ред.). *Концептуални и приложни измерения на свързаността между формалното и неформалното образование*, с. 113 – 128. I София: Св. Климент Охридски, SBN 978-954-07-5356-0.
- AFFELDT, F., et al., 2017. The potential of the non-formal educational sector for supporting chemistry learning and sustainability education for all students – a joint perspective from two cases in Finland and Germany. *Chemistry Education Research and Practice*, vol. 18, pp. 13 – 25. DOI: 10.1039/c6rp00212a.
- BROWN, M.; McNAMARA, G. & O'HARA, J., 2016. Quality and the rise of value-added in education: The case of Ireland. *Policy Futures in Education*, vol. 14, no. 6, pp. 810 – 829. ISSN 1478-2103.
- ERSTAD, O., 2012. The Learning Lives of Digital Youth – beyond the Formal and Informal. *Oxford Review of Education*, vol. 38, no. 1, pp. 25 – 43. ISSN: 1465-3915.
- HILLE, A., 2016. *Developing skills through non-formal learning activities: four essays in the economics of education*, Berlin: Freie Universität.
- LATCHEM, C., 2014. Informal Learning and Non-Formal Education for Development. *Journal in learning for development*, vol. 1, no. 1, pp. 3 – 16. ISSN 2311-1550.
- ROMI, S. AND SCHMIDA, M., 2009. Non-formal education: a major educational force in the postmodern era. *Cambridge Journal of Education*. vol. 39, no. 2, pp. 257 – 273. ISSN 1469-3577.
- SOUTO-OTERO, M., 2016. Young people's views of the outcomes of non-formal education in youth organisations: its effects on human, social and psychological capital, employability and employment. *Journal of Youth Studies*, vol. 19, no. 7, pp. 938 – 956. ISSN 1367-6261.
- VARBANOVA, L., 2011. *Cultural participation in education and lifelong learning: a catalyst for personal advancement, community development, social change and economic growth*. Brussels: European House for Culture.

Acknowledgments & Funding

The author thanks the Scientific Research Fund of the Sofia University “St. Kliment Ohridski” for the financial support of the project on the topic “Crisis challenges and post-crisis perspectives of non-formal education in Bulgaria”, Grant number 80-10-20/2022, part of which is the research presented in the article.

REFERENCES

- AFFELDT, F. et al., 2017. The potential of the non-formal educational sector for supporting chemistry learning and sustainability education for all students – a joint perspective from two cases in Finland and Germany. *Chemistry Education Research and Practice*, vol. 18, pp. 13 – 25. DOI: 10.1039/c6rp00212a.
- BECK, U., 2013. The Crisis of Europe. *Sociological problems*, vol. 45, no. 3 – 4, pp. 236 – 249 [In Bulgarian]. ISSN 0324-1572.
- BROWN, M.; McNAMARA, G.; O'HARA, J., 2016. Quality and the rise of value-added in education: The case of Ireland. *Policy Futures in Education*, vol. 14, no. 6, pp. 810 – 829. ISSN 1478-2103.
- COLE, M., 2000. *Sociocultural Psychology*. Sofia: Dilok. ISBN 954-9994-031.
- DIMOVA, N. 2019. Concerted Cultivation: Pluralizing Parent Care among Families in Central Sofia. *Sociological problems*, vol. 51, no. 1, pp. 300 – 325 [In Bulgarian]. ISSN 0324-1572.
- ERSTAD, O., 2012. The Learning Lives of Digital Youth – beyond the Formal and Informal. *Oxford Review of Education*, vol. 38, no. 1, 25 – 43. ISSN: 1465-3915.
- HILLE, A., 2016. *Developing skills through non-formal learning activities: four essays in the economics of education*, Berlin: Freie Universität.
- LATCHEM, C. 2014. Informal Learning and Non-Formal Education for Development. *Journal in learning for development*, vol. 1, no. 1, pp. 3 – 16. ISSN 2311-1550.
- MITEV, P-E.; KOVACHEVA, S., 2014. *Young people in European Bulgaria. Sociological portrait 2014*. Sofia: Friedrich Ebert Foundation [In Bulgarian]. ISBN 978-954-2979-21-0.
- NIKOLAEVA, S., 2021. About the prospects and challenges of the 'inclusion' of non-formal education in the lot of education systems. In: S. NIKOLAEVA (Eds.). *Conceptual and applied dimensions of connectivity between formal and non-formal education*, pp. 26 – 43. Sofia: St. Kliment Ohridski, ISBN 978-954-07-5356-0
- PAVLOVA, A. et al. 2021. The connectivity between formal and non-formal education – expectations and opportunities through the eyes of organizers of informal educational activities. In: Nikolaeva (Eds.). *Conceptual and applied dimensions of connectivity between formal and non-formal education*, pp. 113 – 128. Sofia: St. Kliment Ohridski. ISBN 978-954-07-5356-0
- ROMI, S. AND SCHMIDA, M. 2009. Non-formal education: a major educational force in the postmodern era. *Cambridge Journal of Education*. vol. 39, no. 2, pp. 257 – 273. ISSN 1469-3577.

- SOUTO-OTERO, M. 2016. Young people's views of the outcomes of non-formal education in youth organisations: its effects on human, social and psychological capital, employability and employment. *Journal of Youth Studies*, vol. 19, no. 7, pp. 938 – 956. ISSN 1367-6261.
- VARBANOVA, L., 2011. *Cultural participation in education and lifelong learning: a catalyst for personal advancement, community development, social change and economic growth*. Access to Culture Platform: European House for Culture.
- VARBANOVA, S., 2021a. *Individuality in the mirrors of postmodern time*. Sofia: St. Kliment Ohridski [In Bulgarian]. ISBN 978-954-07-5192-4.
- VARBANOVA, S., 2021b. Education as an individual project. *Pedagogika-Pedgogy*, vol. 93, no. 9, pp. 1200 – 1212 [In Bulgarian]. ISSN 1314-8540.

SOCIAL FUNCTIONS OF NON-FORMAL EDUCATION AND ADDED VALUE IN DEVELOPMENT

Abstract. The article discusses essential characteristics of the social functions of non-formal education in the present day. The way of carrying out the main functions is examined in relation to some trends in postmodern society and its specific crisis and risk features. The review and analysis of social functions was done through a survey of conceptual and empirical studies in the field of non-formal education and ongoing research conducted through semi-structured interview with students participating in non-formal education activities, parents and teachers in non-formal education services. The possibilities and limitations in performing the functions are considered in relation to globalization and individualization of public life, a new constellation of peer relationships, the growth of consumer culture, the culture of immediacy and easy-culture.

Keywords: social functions; personal development; socialization; social change; added value

✉ **Dr. Silvia Varbanova, Assoc. Prof.**

ORCID ID: 0000-0002-7909-6409

Faculty of Education

Sofia University

Sofia, Bulgaria

E-mail: s.vurbanova@fp.uni-sofia.bg